

Шило Максим Андрійович

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету,

Науковий керівник:

Ємець Леонід Олександрович,

доктор юридичних наук, доцент

професор кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ПРАВО ЗНАТИ СВОЇ ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЙОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ

У Конституції України достатньо широко з точки зору конституційного права репрезентовані права людини, які змістовно кореспондуються й корелюються з відповідними положеннями міжнародно-правових актів з прав людини. Права людини являють собою складне та багатоаспектне суспільне явище та є предметом наукових досліджень вчених різних галузей юридичних наук, кожна з яких визначає певну сферу життєдіяльності людини, що забезпечує поглиблене вивчення людини та її найважливіших проблем існування.

Серед численних конституційних прав людини і громадянина особливе місце посідає право знати свої права і обов'язки, яке закріплено в ст. 57 Конституції України та є важливою юридичною гарантією захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. При цьому, як зауважує М.І. Хавронюк, свобода не може бути справжньою, якщо людина не буде знати, на що вона має право, а що є її обов'язком [1, с. 254].

Слід наголосити, що серед фахівців-юристів у сфері прав людини відсутній єдиний підхід щодо розуміння досліджуваного права. За висловлюванням Н.М. Корнієнко-Зенкової, у конституційно-правовій науці дискусійним є питання, до якого розряду юридичних понять належить право кожного знати свої права і обов'язки. Одні автори вважають, що це конституційне право людини, однак зараховують його до різних груп прав людини, а інші – трактують його як юридичну гарантію конституційних прав [2, с. 53]. Так, В.В. Кравченко стверджує, що право знати свої права та обов'язки належить до конституційних особистих прав і свобод людини й громадянина [3, с. 144-145]. У той же час Н. Гаєва поділяє всі юридичні гарантії, закріплені в Конституції (конституційні гарантії), на універсальні та специфічні. Право знати свої права та обов'язки вона зараховує до універсальних гарантій [4, с. 64].

У ч. 1 ст. 57 Конституції України проголошено, що “кожному гарантується право знати свої права і обов'язки” [5], з якої випливає, що це положення адресоване не тільки громадянам України, а й іноземцям та

особам без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України. Тобто суб'єктом цього права визначена людина, яка в тексті Основного Закону України позначена безособовим терміном “кожен”.

Також слід звернути увагу на те, що в ч. 1 ст. 57 Конституції України закріплено положення, згідно з яким кожному гарантується право знати не тільки свої права, а й обов'язки, невиконання яких у більшості випадків тягне за собою настання юридичної відповідальності. Аналогічне правило знайшло своє закріплення в ч. 2 ст. 68 Конституції України, згідно якої незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності. При цьому як зазначає Н. Г. Шукліна, ця норма має логічне продовження в іншому контексті – положенні частини першої ст. 57 Конституції України [6, с. 305]. Більш того, в Конституції України відсутнє положення, що передбачає настання юридичної відповідальності за незнання особою інших, крім законів, нормативно-правових актів. Загальновідомо, що всі нормативно-правові акти за юридичною силою поділяються на дві групи: закони і підзаконні нормативно-правові акти. І тому доцільним було б закріпити в положенні ч. 2 ст. 68 словосполучення “та інших нормативно-правових актів”.

Наявна техніко-юридична конструкція ч. 2 і 3 ст. 57 Конституції України свідчить про те, що конституційними гарантіями права знати свої права і обов'язки є положення, відповідно до яких закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом. А у випадку, якщо закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не були доведені до відома населення у встановленому законом порядку, вони є нечинними і не породжують будь-яких юридичних наслідків. У зв'язку з цим є слушним зауваження Ю.В. Кириченко, який вважає, що в такому вигляді гарантію не можна визнати достатньою для того, щоб громадяни України повною мірою могли здійснити право знати свої права і обов'язки [7, с. 209-210], оскільки як зазначає І. Жаровська, право на знання прав та обов'язків – це визначена правовими нормами можливість особи знати систему закріплених за нею прав і покладених на неї обов'язків, що перетворюється на вимогу до держави забезпечити їй належний рівень знань про права і обов'язки [8, с. 3]. Публікація у відповідних виданнях законів та інших нормативно-правових актів, що визначають права і обов'язки громадян, неспроможна на належному рівні забезпечити громадян правовими знаннями. Тому слід погодитись з думкою Ю.В. Кириченко, який вважає, що правове навчання й правове виховання громадян повинні здійснювати державні органи, насамперед загальноосвітні школи та заклади вищої освіти [7, с. 210]. І далі автор пропонує доповнити ст. 57 Конституції України положенням, в якому слід закріпити обов'язок держави вживати заходів для забезпечення цього права. Створення державою належних умов для отримання знань особою своїх прав і обов'язків є важливим чинником формування правової культури населення, передусім у контексті становлення України як правової держави [7, с. 210]. Крім того, як наголошує

І. Жаровська, оптимізація механізмів поширення знань про права і обов'язки за таких умов вважається одним із пріоритетних завдань держави, яка відіграє провідну роль у створенні належних умов для доведення їх до особи. На думку автора базовими умовами такої оптимізації є: 1) вдосконалення системи подачі правових знань; 2) забезпечення доступу засобів масової інформації до правової інформації та формування інтересу до неї населення; 3) забезпечення кваліфікованого висвітлення правових питань у засобах масової інформації; 4) забезпечення гарантій доступу до правової інформації для всіх категорій громадян; 5) створення сприятливих умов для розвитку ринку інформаційних послуг у сфері права [8, с. 6].

Зі змісту положень ч. 2 і 3 ст. 57 Конституції України випливає, що до відома населення мають бути доведені лише ті закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян. У зв'язку з цим виникає логічне питання: а чи потрібно доводити до відома громадян у встановлений законом порядок положення закону або іншого нормативно-правового акту, в якому закріплено свободи людини і громадянина? Тому слід погодитись з тими вченими, які вважають, що у ч. 2 і 3 досліджуваної норми потрібно вжити більш широке поняття “права, свободи та обов'язки людини і громадянина”, що значно розширює коло суб'єктів аналізованого права та узгоджується з положенням частини першої. Більш того, воно охоплює всі існуючі без винятку права, свободи та обов'язки, а також ті права і свободи, які можуть виникати в майбутньому внаслідок соціального та технічного прогресу [9, с. 53].

Отже, викладене дозволяє зробити висновок, що право кожного знати свої права і обов'язки посідає особливе місце серед численних конституційних прав людини і громадянина та є важливою юридичною гарантією захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Список використаної літератури:

1. Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: навч. посіб. Київ: Атіка, 2004. 464 с.
2. Корнієнко-Зенкова Н.М. Право знати свої права і обов'язки в контексті співвідношення прав людини і їх юридичних гарантій. *Віче*. 2016. № 3/4. С. 52–55.
3. Кравченко В. В. Конституційне право України: навч. посіб. Вид. 4-те, виправл. та доповн. Київ: Атіка, 2006. 568 с.
4. Конституційне право України. Академічний курс: підруч.: У 2 т. Т. 2 / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: ТОВ Видавництво “Юридична думка”, 2008. 800 с.
5. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. ст. 141.

6. Шукліна Н.Г. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії та практики): монографія. Київ: Центр навч. літ-ри, 2005. 424 с.

7. Кириченко Ю.В. Актуальні проблеми конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні в контексті європейського досвіду: монографія. Київ: "Центр учбової літератури", 2017. 540 с.

8. Жаровська І. Міжнародно-правовий і національний рівень забезпечення права на знання прав та обов'язків. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2007. №12. С. 3-6.

9. Речицький В.В. Проект Конституції України – 2012. Харків: Права людини, 2012. 168 с.